

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.073
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова

вул. Героїв Майдану, 8,
м. Хмельницький, 29013

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора
НІКОЛАЄНКО Тетяни Богданівни
на дисертацію ГОЛУБ Анни Євгеніївни
«Правове регулювання захисту культурних цінностей під час
збройного конфлікту за кримінальним правом України», поданої на
здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми.

Вивчення представленого рукопису дисертаційного дослідження, ГОЛУБ Анни Євгеніївни на тему: «Правове регулювання захисту культурних цінностей під час збройного конфлікту за кримінальним правом України», а також ознайомлення з науковими працями здобувачки дає підстави стверджувати, що авторкою здійснено належний аналіз проблемних аспектів захисту культурних цінностей під час збройного конфлікту, де на основі всебічного аналізу національного та міжнародного законодавства, вивчення актуального стану кримінально-правової охорони культурних цінностей під час збройного конфлікту, сформовано цілісну наукову концепцію кримінально-правової охорони культурних цінностей у період збройного конфлікту та запропоновано удосконалення положень законодавства України.

Дисертація являє собою рукопис, який містить анотацію, вступ, три розділи, сім підрозділів, висновки, список використаних джерел (283 найменування) та додатки загальним обсягом 238 сторінок.

Питання руйнування культурної спадщини під час збройних конфліктів давно вивчається у міжнародному гуманітарному праві. Конфлікти, збройна агресія, тимчасова окупація призводять не лише до людських жертв і руйнувань цивільної інфраструктури, але й до втрат

культурної спадщини. Україна, яка переживає збройну агресію починаючи з 2014 року питання захисту культурних цінностей визначає не лише як знищення майна, але й як посягання на національну безпеку, культурне виживання, ідентичність та майбутнє відновлення. Системні порушення, які відбуваються у сфері культурної спадщини мають масштабний характер. Починаючи з 24 лютого 2022 року втрати є катастрофічними. Окрім прямих бойових пошкоджень, спостерігається системне вилучення рухомих культурних цінностей (музейних предметів, археологічних артефактів), руйнування або пошкодження об'єктів нерухомої спадщини. Так, за офіційними повідомленнями Міністерства культури України станом на 2025 рік пошкоджено/зруйновано 1 630 об'єктів культурної спадщини; 2 437 об'єктів культурної інфраструктури; 36 пам'яток повністю знищено. ЮНЕСКО верифікувало 512 об'єктів, включно з 268 історичними будівлями, 37 музеями, 33 пам'ятниками та 18 бібліотеками. Незалежні аналітичні дослідження фіксують 534 випадки порушень у сфері культурної спадщини на окупованих територіях, серед яких понад 12 600 пам'яток, які було незаконно внесено до реєстрів держави-окупанта, 773 бібліотечні фонди, 26 музеїв, 5 заповідників були фактично вилучені з українського правового поля, понад 1,2 млн музейних предметів незаконно змінено у своєму статусі або переміщено. Зафіксовано масштабні незаконні археологічні роботи, де частина артефактів (274) була вивезена ще з Криму у 2014 році. Глобальність та масштабність втрат культурних цінностей, як бачимо, не викликає жодних заперечень. Проте для їх подальшого захисту та повернення на Україну є чимало питань які потребують вирішення. Необхідно уніфікувати стандарти обліку і документування пошкоджень культурної спадщини; вирішити питання правового урегулювання охорони культурної спадщини в умовах воєнного стану; врегулювати практичні аспекти реституції, репарацій і повернення викрадених об'єктів; створити оперативний механізм захисту культурних фондів під час зміни правового режиму в державі; врегулювати питання економічної оцінки втрат культурної спадщини з врахуванням такої в програмах відновлення; посилити міжнародну співпрацю та використовувати механізми, передбачені міжнародним гуманітарним правом й правом культурної спадщини для формування міжнародних фондів з відновлення, реституції, документації культурної спадщини тощо.

У зв'язку з вищевикладеним, можна з впевненістю стверджувати, що представлена тематика дисертаційного дослідження є не лише вельми актуальною, а й своєчасною та спрямованою в умовах сьогодення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Заслуговує на увагу спрямованість наукового дослідження в контексті втілення у життя Рекомендацій парламентських слухань на тему «Стан, проблеми та перспективи охорони культурної спадщини в Україні» та адаптації українського законодавства до Конвенції Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями. Дисертацію виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Забезпечення прав людини у сфері боротьби зі злочинністю» (державний реєстраційний номер 0117U000106) та наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність не викликає жодних заперечень.

Вивчення дисертації ГОЛУБ Анни Євгеніївни у цілому показує, що здобувачка з урахуванням вимог, які висуваються до дисертаційних досліджень цілком та повністю їх дотрималась.

Структурованість роботи характеризується логічністю побудови структурних елементів, послідовністю викладення матеріалу та відповідністю їх змістовному наповненню.

Зі змісту дисертації, реферату та публікацій дисертантки вбачається її наукова компетентність, здатність до використання методів наукового пізнання у галузі юридичних наук та успішного розв'язання обраних завдань.

У межах визначеної мети, об'єкта та предмета дослідження вдало сформульовані завдання. Обрано систему загальнонаукових та спеціальних методів, які надали можливість сформулювати наукові положення та одержати результати, які у сукупності спрямовані на вирішення важливого наукового завдання в галузі права.

Дисертантка дотрималась обраної методології. Використані при написанні дисертації методи надали можливість сформулювати наукові положення та одержати ті результати, які у сукупності були спрямовані на вирішення важливого наукового завдання в галузі кримінального права та кримінологічної діяльності.

Зміст роботи показує, що науково-теоретичним підґрунтям постали праці вітчизняних й іноземних учених у галузі загальної теорії права,

кримінології, кримінального, міжнародного та інших галузей права, а також законодавчі, нормативні та міжнародно-правові акти, які стосуються правового регулювання захисту культурних цінностей в умовах збройного конфлікту.

Переконливою та плідною для обґрунтування репрезентативних наукових висновків дослідження є використана емпірична база. Емпіричну базу склали судова практика національних судів різних інстанцій, а також практика Міжнародного кримінального суду, трибуналів, судових установ різних держав.

Дисертантка ретельно опрацювала законодавчу та нормативно-правову базу дослідження, зокрема міжнародно-правові акти, які стосуються правового регулювання захисту культурних цінностей в умовах збройного конфлікту. Загалом у процесі дослідження авторка піддала аналізу значну кількість (238 найменувань) літературних, наукових, міжнародних законодавчих та зарубіжних джерел, які наскрізно простежуються протягом усієї роботи.

Проведений аналіз основних положень дисертації дозволяє стверджувати, що дослідження здійснювалося з урахуванням як сучасних наукових досягнень юридичної науки України, так і міжнародного й зарубіжного досвіду у сфері кримінально-правової охорони культурних цінностей під час збройного конфлікту.

Позитивною рисою дослідниці є її наукова критичність та, водночас, зваженість з дискусійних питань теми.

Наукова новизна положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Проведений аналіз запропонованої роботи свідчить про те, що в результаті проведеного дисертаційного дослідження авторці удалося вирішити поставлені завдання.

Слід відмітити, що за характером і змістом розв'язаного наукового завдання дисертаційна робота ГОЛУБ Анни Євгеніївни є одним із перших комплексних монографічних досліджень кримінально-правової охорони культурних цінностей під час збройного конфлікту, де проведений ґрунтовний аналіз положень вітчизняного законодавства з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду сформульовано теоретичний та практичний базис охорони культурних цінностей в умовах збройного конфлікту в Україні.

В результаті проведеного дослідження авторкою було сформульовано нові наукові положення, висновки і пропозиції, які мають важливе теоретичне та практичне значення.

Заслуговує на увагу позиція авторки щодо співставлення понять «трофей війни» («воєнна здобич») та «крадіжка культурних цінностей» на окупованих територіях чи в зоні ведення бойових дій, в результаті якого встановлено, що: 1) «трофей» або ж «воєнна здобич» – це винятково предмети та/або об'єкти, які мають застосування у військових діях, можуть бути отриманими на полі бою та в майбутньому застосовані в практичних цілях або ж збережені як історична пам'ятка; 2) крадіжка культурних цінностей під час збройного конфлікту – це кримінально-протиправне діяння, яка хоча і вчинене в умовах ведення збройного конфлікту у прифронтовій зоні або в умовах окупації, проте полягає у таємному викраденні майна, яка має цінність в історичному, культурному, архітектурному, археологічному, естетичному та/або соціальному значенні. Така позиція сприяла розмежуванню та індивідуалізації вказаних понять, які в умовах сьогодення набули свого значення та формуванню пропозиції щодо посилення правового захисту культурних цінностей щодо яких здійснюється незаконне заволодіння в умовах збройного конфлікту заходами кримінально-правового впливу.

Доречно підтримати і думку дисертантки щодо розуміння, суті та значення принципу «воєнної необхідності», які в умовах воєнного стану не є виправданням руйнувань культурних цінностей. Натомість обґрунтовано застосування такого міжнародного принципу як «поваги до культурних цінностей», де з урахуванням умов сьогодення під ним слід розуміти сукупність тих заходів, які є необхідними для забезпечення завершення війни та які є законними відповідно до сучасного права та звичаїв війни.

Особливий інтерес становить й авторський підхід до розуміння «культурних цінностей». За переконанням здобувачки саме таке визначення (як широке коло об'єктів, що мають цінність в історичному, культурному, архітектурному, археологічному, естетичному та/або соціальному значенні для певної громади, народу або міжнародної спільноти або ж визнані такими внаслідок експертного дослідження, є незамінними та унікальними (неможливо створити абсолютно ідентичний зразок та предмет повинен нести естетичне посилення), які можуть бути як рухомими, так і нерухомими, а також мати та не мати вартісну оцінку (є об'єктами нематеріальної культурної спадщини та матеріальної)) сприятиме

збільшенню обсягу правової охорони таких предметів. Крім того таке поняття пропонується закріпити на рівні Закону України «Про охорону культурної спадщини» в частині витіснення поняття «культурна спадщина» більш широким поняттям «культурні цінності».

Варта уваги позиція здобувачки, в якій вона системно та комплексно підійшла до формування пропозицій щодо запобігання кримінально-протиправних діянь проти культурних цінностей під час збройного конфлікту з урахуванням як позитивної практики зарубіжних держав, так і вітчизняного досвіду, який наша держава отримала у перші дні збройної агресії.

Слід відзначити глибинність та масштабність проведення дослідження щодо аналізу та систематизації міжнародної судової практики в контексті притягнення до відповідальності за пошкодження та знищення культурних цінностей під час збройного конфлікту.

Доречно підтримати авторську позицію дисертантки щодо необхідності посилення захисту культурних цінностей під час збройного конфлікту або воєнного стану шляхом унормування кримінальної відповідальності, оскільки такий напрям відповідає як умовам ратифікованої Нікосійської конвенції, так і сприятиме якісній зміні системи правового регулювання захисту культурних цінностей та результативності притягнення винних осіб до відповідальності.

Науковий стиль викладення тексту роботи та її оформлення не викликають зауважень. Дисертація у цілому є свідченням вільної орієнтації авторкою у галузі права, обізнаності у науковій літературі, а також законодавстві, що має безпосереднє відношення до кримінально-правової охорони культурних цінностей у період збройного конфлікту.

Теоретичні висновки та практичні пропозиції базують на достатньому науковому рівні, що свідчать про високий ступінь наукової кваліфікації ГОЛУБ Анни Євгеніївни.

За змістом, формою та об'ємом вказані напрацювання повною мірою відповідають вимогам МОН, які висуваються до праць такого ґатунку та відображають змістовні положення отриманих результатів.

У цілому, аналізуючи зміст дисертації, наукові праці, опубліковані за темою дослідження, використані джерела, ступінь обґрунтованості отриманих результатів, дозволяє стверджувати, що рецензована робота ГОЛУБ Анни Євгеніївни є кваліфікаційною науковою працею, яка виконана особисто та у якій авторці удалось досягти поставленої мети.

Дисертаційне дослідження з урахуванням актуальності висвітлюваної проблематики, де крізь призму комплексного аналізу правових заходів захисту культурних цінностей, автором запропоновано цілісну наукову концепцію кримінально-правової охорони культурних цінностей у період збройного конфлікту, вдало поєднано теоретичні узагальнення та міжнародна практика, сформовані пропозиції, які мають сприяти більш ефективнішому захисту національної та світової культурної спадщини, утвердженню України як держави, що дотримується міжнародних гуманітарних стандартів, а також відновленню справедливості в контексті злочинів, вчинених проти культурних цінностей в умовах сучасної війни.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані та аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції можуть бути використані та впроваджені у науково-дослідній сфері – для поглиблення знань про сутність таких воєнних злочинів, як: посягання на культурні цінності, їх правової регламентації та векторів розвитку правозастосовної практики у цій сфері; у правотворчості – як теоретико-правове підґрунтя для удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність за посягання на культурні цінності під час збройного конфлікту та підвищення рівня правової узгодженості норм чинного законодавства; у правозастосовній діяльності – у діяльності судових і правоохоронних органів з питань кваліфікації кримінальних правопорушень проти культурної спадщини, включно з розслідуванням воєнних протиправних діянь, пов'язаних із крадіжками чи знищенням культурних цінностей (Акт впровадження у діяльність Головного управління національної поліції України в Хмельницькій області та Лист про впровадження результатів дослідження в Хмельницькій обласній прокуратурі від 23.10.2025 №09/2-151ВИХ-25), а також у діяльності центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері культури для формування політик щодо обліку та збереження культурної спадщини, звітів до міжнародних організацій, підготовки позицій для міжурядових перемовин; у діяльності центрального органу виконавчої влади із забезпечення реалізації державної правової політики в рамках міждержавних справ, що стосуються репарацій чи компенсацій за культурні втрати; у діяльності центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері зовнішніх зносин, під час підготовки доповідей до ЮНЕСКО, ООН, Міжнародного кримінального суду, дипломатичних нот; у науково-дослідній сфері – для поглиблення знань

про сутність таких воєнних злочинів, як: посягання на культурні цінності, їхньої правової регламентації та векторів розвитку правозастосовної практики у цій сфері; у навчальному процесі – під час викладання дисципліни «Кримінальне право» в юридичних закладах освіти (Акт впровадження у навчальному процесі Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова від 31.10.2025, Акт впровадження в Інституті Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого від 05.11.2025), підготовки підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій.

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації, відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Наукові результати дисертації ГОЛУБ Анни Євгеніївни достатньо апробовані. Основні положення висвітлені у одинадцяти наукових працях, які розкривають основний зміст дисертації, з-поміж яких: три одноособові статті у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук з присвоєнням категорії «Б», одна стаття у співавторстві із науковим керівником ПЛИСЮК Наталією Миколаївною у науковому виданні, включеному на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, з присвоєнням категорії «Б», сімох тезах доповідей, які обговорені та оприлюднені на науково-практичних заходах й розміщені у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Дисертаційне дослідження, текст наукових публікацій є результатом самостійної діяльності дисертантки та не містить ознак порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації). Використані ідеї, результати інших авторів мають відповідне посилання на їх джерело.

Зміст роботи відображає основні положення та результати, які викладені у тексті дисертації та відповідає заявленій дисертанткою науковій спеціальності.

Дисертація є самостійною, завершеною роботою. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою.

Оформлення дисертаційної роботи здійснено відповідно до встановлених вимог і стандартів.

Проведений аналіз змісту дисертаційного дослідження дає можливість засвідчити, що дисертація ГОЛУБ Анни Євгеніївни на тему: «Правове регулювання захисту культурних цінностей під час збройного конфлікту за

кримінальним правом України» є самостійним монографічним науковим дослідженням з актуальної для науки та практики теми, яка містить нові наукові положення й науково-обґрунтовані результати, що розв'язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для галузі знань 08 «Право», підтверджується належними документами, які засвідчують проведення дослідження, а також свідчить про особистий внесок здобувачки в науку.

Проте, наголошуючи на позитивних аспектах дослідження, не можна залишити поза увагою певні зауваження та дискусійні моменти, які потребують додаткової аргументації чи роз'яснення авторкою під час публічного захисту. Ці зауваження об'єднані у три групи, де перша група зауважень є технічними, друга група зауважень стосується положень, які є дискусійними, висвітлюють позицію дисертантки, проте з яким опонент не цілком погоджується і третя група зауважень – це ті положення, які хоча і є дискусійними, проте потребують додаткової аргументації чи роз'яснення дисертанткою під час публічного захисту

Щодо першої групи зауважень. Будь-яке наукове дослідження починаючи від творчого задуму до кінцевого оформлення має характеризуватися єдністю змісту, обґрунтованістю результатів, які повинні мати істотне значення для галузі знань, відзначатися особистим внеском самого здобувача у науку та відповідати вимогам, які висуваються до оформлення самої праці. Підтверджуючи актуальність обраної теми, належний ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, їх достовірність та новизну, самостійність виконання роботи авторкою, водночас зауважу, що у роботі зустрічаються окремі положення, які мають некоректність.

1.1. Так, у роботі в цілому уживається належна термінологія та літерна аббревіатура, які відповідають загальноприйнятим вимогам. Проте, окремі з них, на кшталт, Кримінальний кодекс України, кримінальний закон, Закон про кримінальну відповідальність у роботі не мають уніфікованого використання. Наприклад, на с.1, зустрічається аж три різних варіанти використання цих термінів.

1.2. Присутні скорочення, які в контексті досліджуваного питання є некоректними чи не зрозумілими. Так, на с.43-44 дисертації авторка зазначає, що «забезпечення ефективного правового регулювання захисту культурних цінностей знайшло відображення в таких рамкових правових актах, як: Європейська культурна конвенція від 19 грудня 1954 року; Європейська

конвенція про правопорушення щодо культурних цінностей від 23 червня 1985 року, Конвенція про захист архітектурної спадщини Європи від 03 жовтня 1985 року, Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини від 16 січня 1992 року, Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства від 27 жовтня 2005 року) тощо». Далі, авторка зазначає, що «основними правовими актами міжнародного поля, що мають стосунок до теми нашого дослідження, – це Конвенція 1972 року та Конвенція 1954 року». Постає питання, про які Конвенції, що є основними правовими актами міжнародного поля авторка мала на увазі, якщо Конвенцій 1972 та 1954 років у цьому переліку немає?

1.3. Уживається термінологія, яка не завжди відповідає її змістовному наповненню. Так, наприклад, авторкою на сторінках роботи щодо рф використовується поняття «ворог», «противник», «окупант», «суперник», «країна-загарбниця», «держава-агресор», «сторона-противника». Якщо вести мову про узагальнене поняття чи розуміння гіпотетичної держави, яка може бути і ворогом і державою-агресором тощо, то вживання такої термінології можливо. Проте якщо ми говоримо про сучасні умови, в яких перебуває Україна та рф, то з урахуванням Звернення Верховної Ради України до ООН, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором, доречніше використовувати поняття «держава-агресор».

1.4. Певна неоднозначність чи навіть підміна понять спостерігається і щодо використання термінів «збройний конфлікт» і «воєнний стан». Навіть при наданні пропозицій щодо включення до Кримінального кодексу України ст. 438¹ «Протиправні діяння щодо культурних цінностей під час збройного конфлікту (міждержавного чи внутрішньодержавного) або воєнного стану або ж на окупованих територіях України» авторкою не дотримується принцип уніфікованого та єдиного використання термінів, які уже визначені в інших нормативних документах, таких як Закон України «Про національну безпеку України» (ст.1). Це стосується класифікації збройного конфлікту (міждержавний та внутрішньодержавний); використання терміну «окуповані території», замість «тимчасово окуповані території»; запровадження терміну «розграбування», яке не має належного правового унормування щодо його суті; унормування в ч.6 ст. 438¹ «вчинення незаконного вивезення культурних цінностей з окупованих територій України без дозволу на це

уповноважених органів з використанням воєнного стану», де виникає питання: так все ж таки вчинення діяння реалізується з використанням воєнного стану чи в умовах воєнного стану?

Щодо другого блоку зауважень, які стосуються авторської позиції дисертантки, з якими опонент не цілком погоджується.

2.1. Досліджуючи в роботі питання кримінально-правового захисту культурних цінностей авторкою пропонується криміналізація «крадіжки культурних цінностей». Обґрунтуванням такої позиції є те, що на сьогодні відсутнє будь-яке самостійне правове унормування крадіжки культурних цінностей (окремою нормою), що призводить до зниженої уваги правоохоронних органів до проблем зникнення культурних цінностей (с.70). Крім того, підтримуючи думки інших вчених (В.М. Захарчука, Т.І. Нікіфорової, М.О. Міщенка) щодо того, що якщо у Кримінальному кодексі України містяться «норми, які передбачають відповідальність за викрадення електро-, теплової енергії, зброї, документів тощо», то відсутність норми, яка визначає кримінальну відповідальність за крадіжку культурних цінностей знецінює значення культурних цінностей. З таким обґрунтуванням не можна однозначно погодитись. По-перше, законодавець диференціював кримінальну відповідальність за вчинення крадіжки з урахуванням розміру заподіяної шкоди. По-друге, з урахуванням підвищеної небезпеки щодо вчинення крадіжки та інших кримінальних правопорушень проти власності в умовах воєнного стану Законом України від 03.03.2022 №2117-IX було посилено кримінальну відповідальність. По-третє, доволі сумнівним видається позиція щодо необхідності унормування кожного виду предмету, у разі його незаконного заволодіння, адже дотримуючись такої цього можна дійти до надмірної деталізації предметів кримінального правопорушення та перевантаження законодавчого матеріалу. По-четверте, для посилення обґрунтованості такої позиції, авторці доцільно було б провести опитування серед працівників судових та правоохоронних органів, представників місцевих органів влади, громадських організацій, які досліджують стан захисту культурних цінностей тощо. По-п'яте, надаючи пропозиції законодавцю, доцільно було б звернутися до проекту нового Кримінального кодексу України. Враховуючи те, що автори цього документу постійно та плідно працюють, враховують пропозиції та зауваження, які надаються вченими та практиками з різних положень проекту, динамічно реагуючи на зміни, які відбуваються у державі, звернення до запропонованих положень проекту Кримінального кодексу України було б доречним. Адже,

як відомо, наука повинна існувати задля її розвитку та вирішення проблемних питань, які потребують цього, запобігати злочинності та її поширенню у певних сферах, а не лише заради науки.

2.2. На с.3 роботи здобувачка зазначає, і я з цим цілком погоджуюсь, що нею перше комплексно зіставлено норми чинного Кримінального кодексу України з фактами протиправних діянь проти культурних цінностей на тимчасово окупованих територіях України, в зоні ведення бойових дій та по всій території України, які вчинені державою-агресором, в результаті чого було встановлено, що чинні положення законодавства не забезпечують належної кваліфікації діянь, які пов'язані із культурними цінностями у воєнний час. Це стосується, зокрема, неналежного унормування відповідальності за вчинення незаконних дій з предметами культурної спадщини в умовах воєнного стану. Авторка доводить, що це колізії та прогалини, існування яких призводить до фактичної безкарності осіб, що посягають на такі об'єкти. Проте на сторінках своєї роботи ГОЛУБ А.Є. переважно досліджує актуальні питання щодо лише крадіжки культурних цінностей. Не зрозуміла така позиція авторки, що, за моїм переконанням, є нівелюванням інших протиправних дій, які потребують вирішення в межах предмету дослідження. Хоча на с.73, 77 дисертації частково згадується про такі аспекти (вчинення інших протиправних дій), а на с. 131-132 наголошується на такій необхідності.

2.3. Не приділено належної уваги актуальним питанням кримінально-правової охорони об'єктам культурної спадщини крізь призму дослідження інших протиправних діянь у цій сфері, що сприяло виникненню питань, які викликають неоднозначність щодо його розуміння. Мається на увазі: а) співвідношення крадіжки культурних цінностей, мародерства та воєнного злочину; а) вчинення крадіжки в умовах воєнного стану та з використанням воєнного стану. З урахуванням, що ці питання є доволі дискусійними та неодноразово перебували у полі дискусій Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду та Великої Палати Верховного Суду, авторці доцільно було б все ж таки звернути увагу на ці положення.

І остання група зауважень, на які під час публічного захисту здобувачці доцільно надати додаткові аргументації.

Для досягнення поставленої мети дисертаційного дослідження та посилення захисту національної та світової культурної спадщини, авторкою наскрізно у роботі не лише розглядаються проблемні питання та шляхи їх вирішення, але й пропонуються реальні законодавчі зміни щодо

удосконалення чинного законодавства. Проте щодо окремих положень є питання.

3.1. У підрозділі 2.2. «Пошкодження чи знищення культурних цінностей під час збройного конфлікту: аналіз нормативної бази та судової практики» авторкою крізь призму компаративістського підходу розглянуто міжнародну нормативні базу та позитивну судову практику щодо унормування та притягнення до відповідальності за пошкодження чи знищення культурних цінностей під час збройного конфлікту. З урахуванням цього на с.96-97 пропонується внесення змін до ст.298 та ст.298¹ Кримінального кодексу України. При цьому авторка зазначає, що вказані норми не враховують контексту збройного конфлікту, у разі знищення чи пошкодження культурних цінностей під час збройного конфлікту такі діяння кваліфікуються як воєнний злочин (ст. 428 Кримінального кодексу України). Досліджуючи це питання, на мою думку, варто було б врахувати позицію В.О.Навроцького, який є автором розділу 7.6. «Кримінальні правопорушення проти моральності та культурної спадщини» проекту Кримінального кодексу України. По-перше, питання охорони культурної спадщини запропоновано виокремити в самостійний розділ, по-друге, в проекті унормовано поняття культурної цінності, зокрема «унікальної культурної цінності» (п.7 ст.7.6.1), по-третє, проведено диференціацію відповідальності з урахуванням ознак, які підвищують тяжкість вчиненого діяння (злочину), (для прикладу вчинення злочину, щодо культурної цінності чи об'єкта археологічної спадщини, що перебуває на тимчасово окупованій території України (п.3 ст.7.6.3); вчинення діяння, яке поєднане з вивезенням культурної цінності за межі території України з тимчасово окупованої території України (п.10 ст.7.6.3), вчинення діяння в особливий період чи в умовах надзвичайного стану (п.11 ст.7.6.3), з використанням обстановки, викликані воєнними діями чи іншою надзвичайною подією (п.12 ст.7.6.3)); по-четверте, приділено увагу охороні об'єктів культурної спадщини, які перебувають на тимчасово окупованій території України; по-п'яте, визначені правила кваліфікації щодо посягання на культурні цінності, які поєднуються із вчинення такого правопорушення проти власності; по-шосте, ці діяння визначено як загально кримінальні правопорушення, а не правопорушення міжнародного характеру (не включені в розділ «Злочини проти міжнародного правопорядку»). Тому з урахуванням цього, авторці під час публічного захисту доцільно додатково обґрунтувати необхідність запровадження кримінальної відповідальності за «протиправні діяння щодо культурних цінностей під час збройного конфлікту»

(міждержавного чи внутрішньодержавного) або воєнного стану або ж на окупованих територіях України» (ст. 438¹ Кримінальний кодекс України) з визначенням таких діянь як воєнні злочини.

3.2. У підрозділі 2.3. «Застосування кримінальної відповідальності за контрабанду культурних цінностей в Україні та в окремих зарубіжних державах в умовах збройного конфлікту» авторка досліджує доволі актуальні питання, які в умовах воєнного стану є проблематичними. Але з урахуванням розуміння поняття контрабанди під час збройного конфлікту, то така позиція не відповідає загальним положенням суті контрабанди як суспільно небезпечного діяння. Контрабанда – це завжди переміщення предметів через митний кордон України. Відповідно до митного законодавства України митний кордон – це лінія, що окреслює митну територію країни, яка збігається з її державним кордоном, хоча може включати й інші зони зі спеціальним митним режимом, де встановлюється митний контроль над товарами, що перетинають її, з метою стягнення податків, зборів (митних платежів) та забезпечення дотримання законодавства. Тимчасово окуповані території не відносяться до території зі спеціальним митним режимом, а її перетинання не вважається перетинанням митного кордону України. Тому переміщення предметів, з тимчасово окупованих територій не вважається контрабандою, а кваліфікація відбувається як незаконне переміщення таких предметів по території України.

З урахуванням вищевикладеного слід зазначити, що висловлені пропозиції та зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої роботи, оскільки більшість із них, як правило, не торкаються основних концептуальних положень дисертації, мають виключно рекомендаційний характер та можуть бути враховані авторкою у подальших наукових дослідженнях.

Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Вищевикладене дає підстави зробити висновок, що дисертація ГОЛУБ Анни Євгеніївни на тему «Правове регулювання захисту культурних цінностей під час збройного конфлікту за кримінальним правом України» є самостійною завершеною кваліфікованою монографічною науковою роботою, яка містить нові науково обґрунтовані результати, які не були раніше захищені та у своїй сукупності вирішують проблему охорони культурних цінностей під час збройного конфлікту та мають істотне науково-теоретичне та практичне значення у науці.

Наукові праці повною мірою розкривають основний зміст роботи, яка повністю відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право».

Дисертаційне дослідження відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2024 №44 (із подальшими змінами), Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19.05.2023 №502) та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 03.02.2017 за №155/30023, а її авторка – ГОЛУБ Анна Євгеніївна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії (PhD) з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент –

**професор кафедри теорії права та
кримінально-процесуальної діяльності
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького
(військова частина 9960)
доктор юридичних наук, професор**

Тетяна НІКОЛАЄНКО